

HAKEMLİ MAKALE

DEMOKRATİK TOPLUMDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI,İÇERİĞİ VE SINIRLARININ BELİRLENMESİ SORUNU*

Dr. Öğretim Üyesi Murat TUMAY**

ÖZET

İnsan hakları kavramı özellikle 20 yy'm ilk yarısından itibaren bir değer olarak yükselmiş ve genel anlamda tüm dünya devletlerince kabul görmüştür. İfade özgürlüğü insan hakları kavramı içerisinde yer alır ve günümüzde pek çok devletin gerek ulusal mevzuatında, özellikle ve öncelikle anayasalarında, gerekse uluslararası ve bölgesel örgütlenmelerin insan haklarına ilişkin sözleşmelerinde kendisine yer edinmiş önemli bir haktır. İfade hürriyetinin özellikle demokrasi, hukuk devleti kavramları ile yakından ilişkili olduğu çok açıktır. İfade özgürlüğü öncelikle insan için varlığı ile ilgili temel haklardandır. Çünkü insan diğer canlılardan farklı olarak akıl ile donatılarak yaratılmış, düşünen ve konuşan bir varlıktır. İfade özgürlüğü'nün insanın varlığını geliştirmesi ve varoluş amacını gerçekleştirmesi açısından sahip olması gereken vazgeçilmez haklardan olduğu kabul edilir. Bu çalışmada kısaca ifade hürriyetinin kökeninden söz edilecek, ifade hürriyetine ilişkin mevzuat düzenlemeleri genel hatları ile ortaya konacak ve nihayetinde ifade hürriyetine ilişkin olarak günümüzde tartışılan temel sorunlara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *İfade Hürriyeti, İfade Hürriyetinin İçeriği, İfade Hürriyetinin Sınırları*

* Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 22.09.2019

Kabul Edildiği Tarih: 21.10.2019

** İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

E-Mail: murat.tumay@medeniyet.edu.tr

ORCID-ID: 0000-0002-6092-8914

PEER-REVIEWED ARTICLE

**THE PROBLEM OF DETERMINING CONTEXT, CONTENT AND LIMITATIONS OF
FREEDOM OF EXPRESSION ON DEMOCRATIC SOCIETY**

ABSTRACT

The human rights concept has been risen as an value specially at the beginning of 20th century and is accepted almost by all states. Freedom of expression is accepted as one of the most important human rights and is regulated and guaranteed in national constitutions and almost in all universal and regional human rights conventions.

It is obvious that freedom of expression is specially related with the rule of law and democracy. Freedom of expression firstly is a fundamental right that related with existence of the human being. Because human being has been created with intelligence who can think and speak differently from other creatures. It is accepted that freedom of expression is necessary for the human being to realise aim of his/her creation and improve his/her existence.

This study will look at briefly to origin of freedom of expression, regulations on freedom of expression and will analyse the discussions on freedom of expression that is going on recently.

Key Words: *Freedom of Expression, Content of Freedom Expression, Limitations of Freedom of Expression*

GİRİŞ

Bütün insanların akıl ve irade sahibi varlıklar olmaları sebebiyle bir takım haklara doğuştan sahip oldukları düşüncesi oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. İnsanı diğer canlılardan ayıran bu temel özelliklerden hareketle insanın onurlu bir varlık olduğu sıkça dile getirilir ve bu sebeple insanların doğuştan gelen vazgeçilmez ve devredilmez haklara sahip olduğu düşüncesi kabul edilir. İnsan hakları kavramının düşünsel temelleri ilk insanın ortaya çıkıp hayata dair sorgulamalarda bulunması anına kadar geriye götürülebilecekken; kavramın somutlaşması ve dünya çapında hem ulusal hem de uluslararası alanda kabul görmesi birinci ve ikinci dünya savaşı sonrası döneme tekabül etmektedir. Bu dönemlerde yaşanan büyük katliam ve acılar insanlara bu hakların varlığının kabulü yanında korunması ve geliştirilmesi yönünde bir adım atmaları gerekliliğini göz önüne sermiştir. Bu bakımdan kavramın yazılı bir metin halinde ve akabinde bağlayıcı sözleşme ve hukuk kuralları şeklinde düzenlenmesi düşünsel tarihine göre nispeten yakın bir zaman dilimini gösterir. 1948 tarihli insan hakları beyannameşi bu gereklilikler altında ortaya çıkmış ve bağlayıcılığı olmayan bu bildiri zamanla uluslararası, bölgesel ve ulusal örgütlenmelerde temel alınacak yazılı kurallar olarak benimsenmiştir.¹ 1948 tarihli insan hakları beyannameşi insan hakları sisteminin kurulmasına öncülük etmiş ve insan hakları sisteminin temel ilkelerinin dayanışma, hürriyet ve eşitlik olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda düşünce, vicdan, din özgürlüğü, fikir ve ifade özgürlüğü ve benzer özgürlükler insan hakları kavramının temel ilkelerine uygun olarak korunmaktadır.²

Allah, öncelikle bir yandan insanı belli imkân ve potansiyellere sahip kılmış, gözlem ve akıl yürütme yoluyla anlayabileceği bir düzen içindeki kâinatı onun

¹ TEZCAN, Durmuş, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, 'İnsan Hakları El Kitabı' Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s.41,42.

² BENEDEK, Wolfgang (Yayına Hazırlayan), 'İnsan Haklarını Anlamak: İnsan Hakları El Kitabı', Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC), s.32.

hizmetine vermiştir. Yine Allah, insanın özgürlük bilincini geliştireceği akıl, vicdan gibi yetenekler var etmiş, vahiy yoluyla da bilinci aydınlatarak, katı gelenekçilik, cehalet, arzuların peşine düşme gibi bağlardan özgürleşmesini sağlamıştır. İslam'ın temel kaynaklarına göre bir ahlâk toplumu oluşturmak üzere insanın yeryüzüne halife ve varis kılınması, adaleti hâkim ve kaim kılabilme olanaklarının bahşedilmesi, bu imkân ve yetkilerin yaratılış özelliğinde (fitrat) mündemiç olması da insanın özgürlüğünü gösterir. Eğer Allah hakîm bir varlık ise, insan tabiatında içkin özellikler de abes, boşuna ve anlamsız değildir. İnsanın ihtiyar ve hürriyetinin bilincine varması, yaratılışın bir sırrı, ilâhî imtihanın gereğidir. Bu gereğin en önemli unsuru ise fikir, ifade, inanç ve din alanıdır.

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI VE KAPSAMI

Bireyin kendini ifade ve emellerini gerçekleştirme yeteneğinin iletişimsel faaliyete bağlı olduğu konusunda neredeyse bir oydaşma/consensus bulunmaktadır. Zira iletişim, bireyin kendini ifadesiyle olanaktır. İfade, bireyin kendisini ifade etmesinin, başka bir deyişle düşündüklerini diğerleriyle paylaşmasının bir aracı ise, düşündüğünü açıkça söyleme özgürlüğü (daha geniş anlamda "ifade özgürlüğü"), bireysel özgürlüğün doğrudan bir parçası demektir. Kant'ın söylediği biçimde "özgürlük bir kendinden iyi"³ olduğuna göre, ifade özgürlüğü de bu bağlamda, ABD Yüksek Mahkemesinin bir kararında belirttiği gibi *bir kendinden iyi* olmaktadır.⁴

³ Kant'ın çalışmalarında özgürlüğe vermiş olduğu anlamlar konusunda bkz. Karoly Kokai, "What is Freedom", <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Mode/ModeKoka.htm> (Çevrimiçi: 06/07/2006); Bireysel özerklik kavramının Kant'la birlikte liberalizme kazandırılmış olduğunu Schauer de belirtmektedir. Bkz. Schauer, *İfade Özgürlüğü*, s. 98; Ayrıca bkz. Sadurski, *İfade Özgürlüğü*, ss. 17–18.

⁴ Yüksek Mahkemenin T.I. Emerson'dan etkileniş olabileceğini belirtmek gerekir, zira aynı görüş Mahkemenin kararından on dört yıl önce yazılan eserde aşağı yukarı karardaki aynı cümlelerle ortaya konulmuştur. Bkz. Emerson, *General Theory*, s. 6; ABD Yüksek Mahkemesinin bu görüşü için bkz. *Bose Cors. v. United States Consumers*, 466 US 485, 503 (1984).

Burada ifade özgürlüğünün dayandığı tez, bireylerin kendilerini ifadesinin bireysel değerlere içkin bir kendi kendini ifade (self-expression) tezi olmaktadır. Tez, bu yönüyle ampirik olarak kanıtlanmaya muhtaç değildir. İfade özgürlüğünün gerçekleştirilmesiyle örneğin hakikatin ortaya çıkıp çıkmayacağı, demokrasinin ya da başka bir rejimin daha iyi işleyip işlemeyeceği gibi konular bu tezi çok ilgilendirmezler. Ancak bireyin kendisini ifade etme fırsatına sahip olmasının, insanın ahlaki doğasıyla bağlantılı diğer bireysel değerleri (insanın potansiyel olarak sahip olduğu olanaklarını) gerçekleştirmesinin bir aracı olması tezi başlı başına entrümantalist (araççı) bir tez haline getirmez; zira burada gerçekleşecek olan potansiyeller insanın insan olması hususiyetlerinden ayrılabilir arzi özellikler değildir.⁵ Bu durumda ifade özgürlüğünün sınırlanması ile insan onurunun korunması arasında kuvvetli bir bağ olduğu sonucuna varılabilir.

İfade özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler rejimi içerisinde en çok tartışmalı alanlardandır. Siyasi arenada yapılan tartışmalar, mahkeme kararlarında da aynı şiddette ve bölünmüşlük içerisinde devam etmektedir. İfade özgürlüğü hakkının kapsamı ve sınırları konusunda uluslararası ve ulusal yargı organları tarafından verilmiş sayısız karar ve içtihadı karşın, bu konu güncelliğinden hiç birşey kaybetmemektedir.

İfade özgürlüğü özellikle anayasal demokrasinin yönetim şekli olarak benimsendiği sistemlerde temel kavramlardan biri olarak karşımıza çıkar. İfade özgürlüğü demokrasi ile iç içe geçmiş bir kavramdır.⁶ Demokratik nitelikte olduğunu iddia eden sistemlerin gerçek anlamda demokratik yönetimlere ulaşabilmelerini sağlamak için ifade hürriyetinin tanınması ve geliştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmış olması gerekir. 1993 tarihli Viyana Bildirisi İnsan Hakları ve demokrasinin birbirlerine bağlı ve karşılıklı olarak birbirini destekler nitelikte

⁶ ERDOĞAN, Mustafa, 'İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku', Orion Kitapevi, Genişletilmiş İkinci Baskı, s.216

olduğunu ortaya koymaktadır.⁷ İfade özgürlüğü aynı zamanda insanın kendini gerçekleştirip geliştirebilmesi için gerekli kavramlardan biridir. Akıl ve irade sahibi olan insanın varlığının amacını sorgulayıp bu amaç doğrultusunda faaliyette bulunması insan olmanın temel gerekliliklerinden biridir.⁸ Özellikle uygarlık kavramının ortaya çıkışı ancak ifade hürriyeti ve benzer nitelikte insanın varlığını geliştirebilmesine imkân tanıyan hakların tanıdığı ve güvence altına alındığı bir sistemde mümkün olabilecektir. İfade hürriyeti bir yandan insanın kendi varlığını geliştirmesine imkân tanırken öte yandan farklılıkların ortaya çıkmasına ve bu bağlamda farklı düşüncelerden oluşan ve gelişime imkân tanıyan bir hoşgörü ortamı yaratmak fonksiyonunu da ortaya koymaktadır. Her insanın varlığını geliştirmek ve gerçekleştirmek için seçtiği yol farklı olabilir. Belirlediğiniz yol başka insanların özgürlük alanları ile temas ettiğinde yıkıcı ya da ortadan kaldıran bir yaklaşım yerine hoşgörü ve uzlaşma temeline dayanan bir ortamın oluşturulması da bu özgürlüğün işlevleri arasında yer alır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü insan hakları kategorisi içinde sayılır ve insanın varlığını gerçekleştirebilmesi ve geliştirmesi için vazgeçilmez bir biçimde korunması gereken haklardan biri olarak düzenlenmiştir. İnsan hakları evrensel bildirisinin 19. Maddesinde: *'Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malûmat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir.'* şeklinde düzenlenmiştir. Yine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10 maddenin birinci fıkrasında İfade Hürriyeti: *'Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar'* şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında ise 25. Maddede *'Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse,*

⁷ FREEMAN, Micheal, 'İnsan Hakları: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım', Birleşik Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2008, Ankara, Cantekin Matbaası, s.82.

⁸ ERDOĞAN, Mustafa, 'İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku', Orion Kitapevi, Genişletilmiş İkinci Baskı, s.217

düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz' şeklinde yer almaktadır. Ve devamında Anayasanın 26. Maddesi bu hakla bağlantılı olarak *'Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir. Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.'* şeklinde ifade edilmiştir. Yukarıdaki yazılı metinlerin ortak bir yorumunu ortaya koyacak olursak ifade hürriyeti; düşünce hürriyeti ile doğrudan bağlantılı bir haktır. Bilgi hürriyeti, basın ve medya özgürlüğünü de içinde barındırır. Bu özgürlük, hem dar anlamda "ifade özgürlüğü"nü, hem de "haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü" kapsar. İfade özgürlüğünün bir ögesi olarak kanaat özgürlüğü, haber alma özgürlüğü olarak ifade özgürlüğü, bilgi ve fikir aktarma özgürlüğü olarak ifade özgürlüğü, ifade özgürlüğünün iletişim araçlarının özgürlüğü biçimini alması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Komisyon kararlarından hareketle ortaya konan unsurlarıdır.⁹ Ayrıca İfade hürriyetine getirilecek sınırlamalara ilişkin bir takım kriterler de ortaya konmuştur: sınırlamaların kanunla öngörülmüş ve ifade hürriyetinin özüne hizmet

⁹ DUTERTRE, Gilles, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler', Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003, Almanya, s.253 vd

eder nitelikte ve demokratik toplum düzeni için mutlaka gerekli (meşru amaç, ölçülü ve orantılı) olması gerekmektedir.

İfade özgürlüğünün günümüzde bazı konu ve kavramlarla ilişkisi öne çıkmakta ve tartışmalar bu başlıklar üzerinden ilerlemektedir: Şiddet, terörizm ve ifade özgürlüğü, İfade özgürlüğü ve kutsal değerler, akademik özgürlük, sanat, basın ve internet. Bu alanlarla ilgili olarak, ifade hürriyetinin kapsamı ve sınırları konusundaki tartışmalar devam etmektedir.¹⁰

Medyanın ifade özgürlüğü ile olan ilişkisine değinecek olursak bu bağlamda medyanın çift yönlü bir etkisi mevcuttur: Medya ifade hürriyetinden yararlanan veya bu hakkı destekleyen faaliyetlerde bulunabilir ancak aynı zamanda ifade özgürlüğünün ihlalcisi de olabilir. Medya insanların doğru bilgiye ulaşmalarını sağlayarak olayları düşünüp değerlendirme ve fikir oluşturup açıklama faaliyetine imkân tanıyıp bu özgürlüğü destekleyici fonksiyon üstlenebilir. Örneğin: Silahlı bir çatışmayı ya da devletlerin başka devletlere müdahalelerini ekrana getiren basın, ifade hürriyetinin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Çünkü demokrasilerde kamuoyunun fikirleri oldukça önemlidir ve temel ekonomik ve siyasi politikaların belirlenmesinde başrodedir. Öte yandan ifade hürriyeti devletlerin propagandalarını haklılaştırmak veya toplumu manipüle etmek için de kullanılabilir. Gerçeklikten ziyade belli bir kurgudan hareketle düşünce ve bu bağlamda ifade hürriyetini ortadan kaldıracaktır. Özellikle medyanın tekelleşmesi ifade özgürlüğünü tehdit eden başlıca sorunlar arasında yer alır.¹¹ Ayrıca medyanın sansürlenmesi vb. kavramlar da bir başka açıdan öne çıkmakta ve tartışmaya değer konular arasında yer almaktadır.

¹⁰http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=49&catid=25: 'İfade Özgürlüğü: İlkeler ve Türkiye' başlıklı uluslararası konferansta vurgu yapılan temel konulardır. Ve günümüzde çoğu yazar başlıca sorunların bu kavramlarla ifade hürriyeti arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği sorunundan kaynaklandığını kabul eder.

¹¹BENEDEK, Wolfgang (Yayına Hazırlayan), 'İnsan Haklarını Anlamak: İnsan Hakları El Kitabı', Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi(ETC), s.408.

Sanatsal ve akademik, dini ve ahlaki konulara ilişkin ifadeler bakımından da ifade özgürlüğü tartışılmaktadır. Kimi zaman bazı sanatsal ifadeler belirli bir din ya da inancı hedef alabilmekte ve belirli kişilere yönelik saldırgan bir tutum içinde bulunabilmektedir.¹² Yakın tarihte Fransa’ da gerçekleşen ve bir karikatür dergisinin düzenli olarak İslam dinini ve temel değerlerine yönelik ifadelerinin temel neden olarak belirtildiği baskında görüldüğü üzere ifade hürriyeti ve sınırları konusunda tartışmalar oldukça önemlidir. İfade özgürlüğünün diğer temel haklar ile birlikte ele alınması ve sınırları konusundaki düzenlemelerin açıklığa kavuşturulması bir zorunluluk olarak doğmaktadır. İfade hürriyeti tek yönlü bir kavram değildir. Diğer hak ve özgürlüklerle uyumlu bir şekilde ele alınmalıdır. Belirttiğimiz olayda düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkı ile ifade hürriyetinin birlikte ele alınması gerekmektedir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin dini değerlere yönelik ifade hürriyeti kapsamında verdiği kararların ve günümüzdeki yaklaşımının, laik kesimin fikirlerine yönelik ifadelerde izlenenden farklı bir yaklaşım sergilemesi eleştirilmektedir.¹³

Akademik ifade özgürlüğü bağlamında da benzer sorunlarla karşılaşabilmektedir. Örneğin; Türkiye de araştırma yapan bir akademisyenin yayınladığı bir çalışma Kürt ve Ermeni sorunlarına yönelik açıklamalardan oluşmaktaydı. Akademisyenin bu sebeple Türkiye’ye girişi yasaklanmıştı. AİHM bu davada ulusal mahkemelerin ileri sürdükleri gerekçelerin, başvuranın ifade özgürlüğü hakkına müdahale edilmesi hususunda yeterli ve ilgili bir gerekçe olarak kabul edilemeyeceği kanaatine varmıştır. Başvuranın devlet için tehlike arz eden herhangi bir eyleme dâhil olduğuna ilişkin bir gösterge bulunmadığını ve Türkiye’ye

¹² İNCEOĞLU, Sibel (Editör), ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında bir İnceleme’, KARAN, Ulaş, ‘İfade Özgürlüğü Hakkı’, Beta Yayınları, 3. Baskı, Haziran 2013, İstanbul, s.360

¹³İNCEOĞLU, Sibel(Editör), ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında bir İnceleme’, KARAN, Ulaş, ‘İfade Özgürlüğü Hakkı’, Beta Yayınları, 3. Baskı, Haziran 2013, İstanbul, s.363.

yeniden girmesine getirilen yasağın amacının ifade özgürlüğünü kısıtlamak ve görüşlerini yaymasını engellemek olduğu yönünde karar vermiştir.¹⁴

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ'NÜN SINIRLANDIRILMASI SORUNU

Dört uluslararası insan hakları antlaşmasından üçünde (BM, Amerika ve Avrupa) ifade özgürlüğünün kısıtlanabileceği sebeplerin kapsamlı listesi mevcuttur. Bununla birlikte çoğu uluslararası antlaşma kapsamında bu türden kısıtlamalar kanunlarca öngörülmesi, yasal bir amaca hizmet etmeli (başkalarının hakkına ve ismine saygı, ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu ahlakının ya da sağlığının korunması) ve yüksek bir gereklilik standardını karşılamalıdır. Kısıtlamalarla ilgili testin gereklilik kısmı en karmaşık ve kanunlara en fazla dayandırılan kısımdır. Farklı uluslararası yargılamalardaki çeşitli faktörleri kapsar ve bunların tamamını burada listelemek mümkün değildir. Buradaki iki temel faktör herhangi bir kısıtlamanın acil bir toplumsal ihtiyaca hizmet etmesi gerekliliği ve kısıtlama sebeplerinin konuyla ilgili ve yeterli olması gerekliliğidir.

Sözleşme Madde 8-11'in ikinci paragraflarının ve Protokol No. 4 Madde 2'nin üçüncü paragrafının yapısı neredeyse aynıdır. Bu paragraflarla hükümlerin birinci paragrafı kapsamında garanti edilen hakların kullanımının sınırının belirlenmesi amaçlandı. Bu paragraflardaki Sözleşme haklarının kullanım sınırının tanımlanmasında 'müdahale', 'sınırlandırma', 'kısıtlama', 'formalitelere, şartlar, kısıtlamalar veya cezalar' gibi çeşitli isimler kullanılmasına rağmen bunların tamamı 'sınırlamalar' şeklinde sınıflandırılabilir.

Sözleşme Madde 8-11 ve Dördüncü Protokol Madde 2 kapsamındaki sınırlandırılma şartları gereğince Sözleşme hükümlerinin şartlarına yapılacak müdahalenin uygunluğunun değerlendirilmesinde aynı ilkeler uygulanır. Mahkeme bu hükümlerde öngörülen bir hakka yapılan müdahaleyi belirlediğinde, bu türden bir müdahalenin Sözleşmede belirtilen ve içtihat hukuku bakımından ele alınan üç

¹⁴Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi , İkinci Daire, Coxvs Türkiye Kararı, Başvuru No: 29933/ 03 Karar Tarihi: 20.05.2010, <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/29933-03.pdf>.

standart temelinde gerekçelendirilip gerekçelendirilmeyeceğini belirlemek için daha fazla inceleme gereklidir. Birinci standart Sözleşmeye yapılacak herhangi bir müdahalenin kanuna uygun olması veya kanunda gösterilmiş olmasını gerektirir.

İkincisi, bu türden bir müdahale Madde 8-1'de ikinci paragraflarda etraflıca belirtilen yasal amaçların herhangi birini takip etmelidir. Üçüncüsü, müdahale edici önlem 'demokratik bir toplumda gerekli' görülmelidir. İçtihat hukukunda yerleşmiş olan metodoloji üç standardın art arda incelenmesi şeklindedir. Ancak, bu standartlarla ilgili konuların niteliğinin bununla bağlantılı olarak inceleme gerektirecek şekilde olması durumundaki oldukça spesifik koşullar hariç olmak üzere birinci ya da ikinci standardın ihlal edildiğine dair herhangi bir bulgu ortaya çıkması durumunda bu durum üçüncü standarda dayalı gerekliliği geçersiz kılacağı açıktır.

Teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yeniliklerin bir sonucu olarak İnternete erişim, internette bilgi paylaşımı ve aktarımı ifade özgürlüğü bağlamında yeni tartışmaları başlatmıştır. Özellikle Youtube, Twitter vb. sosyal ağlar ve bu sistemler üzerinden açıklanan görüşlerin içeriği ve sınırlarının ne olması gerektiği başlıca sorunlar olarak önümüze çıkmaktadır. Irkçılık, Yabancı düşmanlığı ve çocuk pornografisi benzeri alanlarda yapılan yayınlar diğer önemli sorunlar olarak gündeme gelmektedir. Demokratik toplum olmanın yüklediği sorumluluklar nedeni ile ifade özgürlüğünün içeriğini boşaltmadan bu alanda orantılı ve amaçla sınırlı düzenlemelerin yapılması önemli bir tartışma konusudur¹⁵. Çünkü çoğunlukla sınırlamaların asıl amaçları, belli bir muhalif grubun düşünce açıklamalarını ortadan kaldırmak olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Şiddet terörizm ve ifade özgürlüğü ise bir başka önem arz eden konu başlığıdır. Özellikle Türkiye'de doğu sorunu olarak da adlandırılan, çözümsüzlükten ileri gelen durum bu bağlamda tartışılan öncelikli başlıktır. Örneğin, Zana-Türkiye

¹⁵BENEDEK, Wolfgang(Yayına Hazırlayan), 'İnsan Haklarını Anlamak: İnsan Hakları El Kitabı', Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi(ETC), s.408.

kararında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ifade özgürlüğü yönünden yapılan itirazı değerlendirirken devletin müdahalesinin demokratik toplum düzeni açısından zorunlu görülmesi, kanunla düzenlenmiş meşru bir amaca yönelik olması sebebiyle ihlal olmadığına hükmetmiştir.¹⁶ İnsanları şiddete davet eden ve diğer temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik çağrıların ifade hürriyeti kapsamında ele alınmayacağı yukarıda ifade edilen insan hakları evrensel beyannamesi, Avrupa insan hakları sözleşmesi ve anayasa ile yasaklanmıştır. Ancak asıl sorun düşünce açıklamalarının ne noktada diğer hakları ihlal eder duruma geldiğini belirlemek ve sınırların orantılı olarak çizilmesi konusunda yaşanmaktadır.

SONUÇ

İfade özgürlüğü demokratik bir toplumda vazgeçilmez bir unsurdur. İnsanın varlığını tam anlamıyla gerçekleştirebilmesinin sağlanması ve demokrasinin gerçek anlamına ulaşabilmesi için ifade özgürlüğü hakkı tanınmalı ve korunmalıdır.¹⁷ İfade özgürlüğü tıpkı insan hakları kategorisi altında yer alan diğer haklarla bir bütün teşkil eder ve bu bağlamda diğer hak kategorileri ile uyum içinde olması gerekir. Hakkın varlığının kabul edilmesi hakkın sınırsız şekilde kullanılabilmesi sonucuna ulaştırmaz. Yine gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde kabul edilen anlaşma ve mevzuat hükümleri gereğince sınırlanabilmesi mümkündür. Sınırlandırmaların içeriğinin kapsamının belirlenmesi konusunda ise bir takım sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Sorunlar din, kültür, siyaset vb. alanlarda ortaya çıkabileceği gibi gelişmekte olan teknolojinin ortaya çıkardığı yeni araçların kullanılması ile de ilgili olabilir. Netice itibarıyla ifade özgürlüğü içeriği kapsamı ve sınırları açısından sürekli olarak gündemde kalan ve tartışılan konulardan biridir. İfade hürriyeti çoğulculuk göz önünde tutularak, herkesin mümkün olan en üst seviyede kullanılabilmesine

¹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Zanavs Türkiye Kararı, Başvuru No: 69/1996/688/880 Karar Tarihi:25.11.1997, http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/69_1996_688_880.pdf

¹⁷TEZCAN, Durmuş, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, 'İnsan Hakları El Kitabı'Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ağustos 2011, Ankara, s.321.

imkân tanıyacak ve diğer haklarla menfaat dengelerini sağlayacak şekilde yorumlanmalıdır.

KAYNAKÇA

BENEDEK, Wolfgang(Yayına Hazırlayan), ‘İnsan Haklarını Anlamak: İnsan Hakları El Kitabı’, Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi(ETC).

DUTERTRE, Gilles, ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler’, Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003, Almanya.

ERDOĞAN, Mustafa, ‘İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku’, Orion Kitapevi, Genişletilmiş İkinci Baskı,Mart 2011, Ankara.

FREEMAN, Micheal, ‘İnsan Hakları: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım’,Birleşik Yayınları, 1. Baskı, Cantekin Matbaası,Ekim 2008, Ankara.

İNCEOĞLU, Sibel(Editör), ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında bir İnceleme’, KARAN, Ulaş, ‘İfade Özgürlüğü Hakkı’, Beta Yayınları, 3. Baskı, Haziran 2013, İstanbul.

TEZCAN, Durmuş, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, ‘İnsan Hakları El Kitabı’Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ağustos 2011,Ankara.

İnternet Kaynakları

http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=49&catid=25

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi , İkinci Daire, Coxvs Türkiye Kararı, BaşvuruNo:29933/03KararTarihi:20.05.2010,<http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/29933-03.pdf>.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Zanavs Türkiye Kararı, Başvuru No: 69/1996/688/880KararTarihi:25.11.1997,http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/69_1996_688_880.pdf